

ДО ПИТАННЯ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КОНТРАБАНДУ ТОВАРІВ КОМЕРЦІЙНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ В УКРАЇНІ

МУЗИЧУК Олександр Миколайович - доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, декан факультету №1 Харківського національного університету внутрішніх справ

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-8367-2504>

НЕВЯДОВСЬКИЙ Владислав Олегович - доктор юридичних наук, доцент, учений секретар секретаріату Вченої ради Харківського національного університету внутрішніх справ

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-3107-1464>

УДК 342.95

DOI 10.32782/EP.2022.3.33

У статті наголошено, що глибинна перебудова економічних відносин в Україні в умовах новітніх викликів, пов'язаних з карантинними обмеженнями, безпековими реаліями воєнного стану, поглибленням процесів цифровізації та глобалізації, призводить до новітнього бачення сутності контрабанди.

Зазначено, що прогалини в організації системи державного управління, інституційні, організаційно-управлінські проблеми можуть призводити до зародження злочинності. Саме тому ми наголошуємо на перспективах міждисциплінарних досліджень, поєднання адміністративно-правового та кримінологічного знання, використання програмних підходів в адміністративно-правовій доктрині.

Наголошено, що в основі контрабанди лежать не лише об'єктивно зумовлені закономірності розвитку людства, а й внутрішній (духовний) стан окремої людини, породжений рівнем її загальної та правової культури. Так, ми підходимо до розуміння явища контрабанди не лише як окремого одиничного акту, породженого умислом конкретної особи, а й до колективного морального феномену.

На основі аналізу історичного аспекту досліджуваної проблематики було з'ясовано, що саме товари комерційного призначення з давніх часів ставали поширеним предметом злочину контрабанди, що зумовлювало появу

спеціалізованих інституцій та нормативно-правових актів, спрямованих на протидію даному явищу.

Під товарами комерційного призначення ми розуміємо ті товари, що призначені для комерційної діяльності, тобто продажу та обміну на інші матеріальні цінності з метою отримання прибутку. Незаконне переміщення товарів комерційного призначення через митний кордон тягне за собою саме адміністративну відповідальність, оскільки дані дії становлять собою адміністративне правопорушення.

Зазначено, що в умовах все більшої цифровізації та стрімкого науково-технічного прогресу перед митними органами постають такі завдання, як постійний обмін інформацією на рівні міжнародного співробітництва, діджиталізація процесу митного контролю, проведення спільних міжнародних навчань для державних службовців, які працюють у митній службі, та прикордонників в процесі ефективного виявлення фактів контрабанди товарів комерційного призначення, а також органічна адаптація вітчизняного законодавства до новітніх форм приховування злочинів контрабанди товарів комерційного призначення та їх транснаціонального характеру.

Ключові слова: контрабанда, юридична відповідальність, товари комерційного призначення, адміністративна відповідальність.

Постановка проблеми

Глибинна перебудова економічних відносин в Україні в умовах новітніх викликів, пов'язаних з карантинними обмеженнями, безпековими реаліями воєнного стану, поглибленням процесів цифровізації та глобалізації, призводить до новітнього бачення сутності контрабанди. Вітчизняні дослідники Н. Андрійченко, О. Резнік, В. Ткаченко, М. Беланюк та Ю. Скляр зазначають, що забезпечення сталого розвитку економіки та добробуту населення країни, яке дозволяє підвищити позиції на міжнародному рівні, є метою митного регулювання кожної держави світу. Проте сьогодні вітчизняні товаровиробники багатьох країн не в змозі ефективно реалізувати свій потенціал навіть усередині країни, не кажучи вже про вихід товарів на зовнішній ринок, що зумовлено контрабандою товарів, комплексом порушень митних правил під час ввезення товарів через митний кордон держави [1, с. 348]. Контрабанда товарів в міжнародному контексті, як стверджують А. Aghazadeh, М. Ardebili, М. Ashouri, М. Mahdavisabet, відома як один із найбільш поширених економічних злочинів, який завдав незворотної шкоди економічним системам країн через створення перешкод на шляху продуктивних інвестицій, підрив здорової конкуренції в бізнесі та, нарешті, формування та розширення тіньової економіки. Створюючи зони відмивання грошей і породжуючи транснаціональну організовану злочинність, контрабанда серйозно загрожує економічній і політичній безпеці країн. З іншого боку, скоєння контрабандних злочинів групами призвело до розширення та інтенсифікації таких дій і ускладнило систему кримінального правосуддя з їх виявлення та боротьби з ними [2, с. 24].

Стан дослідження теми

У вітчизняній правовій доктрині окремим питанням протидії проявами контрабанди присвячували свої дослідження такі вчені, як: С.О. Баранов, К.В. Бережна, Є.В. Додін, С.Ю. Дьоміна, Р.І. Калакайло, А.Т. Комзюк, В.Т. Комзюк, О.О. Кравченко, В.Я. Настюк, О.М. Омельчук, В.В. Прокопенко, Д.В. Приймаченко, С.В. Продайко,

В.М. Прусс, В.В. Сидоренко, В.М. Шевченко та багато інших. Значний внесок в осмислення досліджуваної проблематики внесли і зарубіжні дослідники, зокрема S. Willis, M. Metinsoy, L. Achilli, Nils Valdersdorf Jensen, C. Soares, J. Slack, D. Martinez та інші. Проте новітні форми приховування злочинів контрабанди товарів комерційного призначення, їх транснаціональний характер породжують необхідність новітнього міждисциплінарного осмислення.

Мета і завдання дослідження

Мета статті полягає в тому, щоб у контексті історичного розвитку та новітніх викликів окреслити особливості юридичної відповідальності за контрабанду товарів комерційного призначення. Для досягнення вказаної мети необхідно вирішити такі завдання: розкрити історичні витоки контрабанди товарів комерційного призначення, прослідити взаємозв'язок між мораллю та контрабандою, позиціонувавши останню як колективний моральний феномен, встановити сутність товарів комерційного призначення, визначити нормативно-правову основу юридичної відповідальності за контрабанду товарів комерційного призначення в Україні, крізь призму інституційного виміру юридичної відповідальності встановити новітні завдання, що постають перед митними органами в сфері протидії контрабанді.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що в ньому під новітнім кутом проаналізовано історичні витоки контрабанди товарів комерційного призначення, досліджено взаємозв'язок між мораллю та контрабандою, на основі якого сформоване розуміння останньої як колективного морального феномену, досліджено інституційний вимір юридичної відповідальності за контрабанду товарів комерційного призначення в умовах новітніх викликів.

Виклад основного матеріалу

Явище контрабанди глибоко вкорінене в історії людства. Англійський дослідник S. Willis вказує на те, що з середини сімнадцятого сторіччя англійські монархи втягнули свою країну в майже нескінченну серію

війн, які підірвали державну скарбницю. Щоб зберегти боєздатність флоту на морі та армії в польових умовах, уряду потрібно було зібрати величезні суми грошей для обслуговування державного боргу, і цей тягар ліг на плечі населення, яке зіткнулося з дедалі більшими податками на товари як експортовані, так і імпортовані. Це підвищення податків прямо, швидко й неминуче призвело до вибуху контрабанди [3, с. 51].

У цьому контексті вважаємо доречним звернути увагу на те, як прогалини в організації системи державного управління, інституційні, організаційно-управлінські проблеми можуть призводити до зародження злочинності. Саме тому ми наголошуємо на перспективах міждисциплінарних досліджень, поєднання адміністративно-правового та кримінологічного знання, використання програмних підходів в адміністративно-правовій доктрині.

В контексті історії досліджуваного явища варто також приділити увагу вказаній S. Willis так званій «фалмутській королівській трубі», тобто великому цегляному димарю сімнадцятого століття, який зберігся до наших часів і розташований в англійському містечку Фалмуті. Як зазначає автор, на південній стороні даної споруди розташована табличка з написом «Царська люлька, яка раніше використовувалася для знищення контрабандного тютюну» [3, с. 53]. Так, тютюн справедливо може вважатися одним із перших предметів контрабанди серед товарів комерційного призначення у світі.

Водночас окремі науковці, зокрема і М. Metinsoy, вважають історичною передумовою зародження злочину контрабанди формування монополій, які використовувалися державами та правлячими класами з моменту виникнення перших держав. Науковці зазначають, що реакція людей на монополії республіканської епохи майже не вивчена та стверджують, що більшість тих проявів, що називається контрабандою, насправді можна вважати засобом економічного виживання у формі довгострокової практики людей проти обмежень виробництва та торгівлі, а також високих цін на монопольні товари [4, с. 247].

Окремі східні дослідники вважають, що явище контрабанди, її коріння як злочину зводяться до політичних, соціальних та економічних проблем в різних країнах. З появою великих цивілізацій у світі, що стало результатом буму бізнесу та торгівлі, явище контрабанди також набуло значно більших обертів. Водночас науковці зазначають, що намір (умисел) особи вчинити злочин контрабанди є духовним елементом злочину [5, с. 313]. Так, ми підходимо до того, що в основі контрабанди лежать не лише об'єктивно зумовлені закономірності розвитку людства, а й внутрішній (духовний) стан окремої людини, породжений рівнем її загальної та правової культури.

Заслугує на увагу в цьому контексті і позиція L. Achilli про те, що стійкість мереж контрабандиста на тлі ворожих спроб національних держав знищити організації контрабанди є свідченням міцного зв'язку між контрабандистами та їхніми клієнтами. Науковець стверджує, що цей зв'язок живиться в спільній основі моралі та благочестя, створених і підтримуваних обома сторонами [6, с. 92].

Морально-етичний вимір контрабанди, на наше переконання, багато в чому пов'язаний з правовою культурою населення, у тому числі й духовною культурою. Так, як зазначає Nils Valdersdorf Jensen, у данській морській культурі між 1950 та 1990 роками дрібна контрабанда вважалася законною діяльністю для моряків, якщо здійснювалася відповідно до певних правил. Контрабанду здебільшого зображували як вид спорту, заснований на традиціях, а не як опозиційний політичний акт. Відповідно, зазначає дослідник, контрабанда постає не лише економічним явищем, зумовленим взаємозв'язком попиту та пропозиції, а культурним явищем, пов'язаним з морською культурою та спільнотою на борту [7, с. 92].

Так, ми підходимо до розуміння явища контрабанди не лише як окремого одиничного акту, породженого умислом конкретної особи, а й до колективного морального феномену. Португальський науковець С. Soares зазначає, що панівне розуміння моральної волі багато в чому засновується

на поглядах Іммануїла Канта, чия моральна/правова філософія ґрунтується виключно на абстрактному розумі та особистій автономії, не враховуючи визнання соціально-історичних підстав моральної суспільної поведінки. Науковець стверджує, що необхідна адекватна теорія відповідальності, яка б враховувала не лише індивідуальну відповідальність, а й колективну та корпоративну моральну відповідальність, здатну брати до уваги суспільство та його проблеми [8, с. 170].

Крім того, J. Slack та D. Martinez визнають, що контрабандисти є складною, неоднорідною групою людей з різними рівнями навичок, чеснот та стимулів для такої діяльності. Загалом визначення людей у таких обтяжених цінностями термінах як «позитивні» чи «негативні» є надто спрощеним для соціальної науки, і цього слід уникати. Більше уваги науковці закликають приділяти тому, як стосунки, створені в цих ситуаціях, призводять до унікальних зв'язків і механізмів довіри [9, с. 170].

Так, контрабанда товарів виступає однією із загроз митній безпеці держави, яка є невід'ємною складовою економічної безпеки. Контрабанда є кримінальним злочином, який в основному пов'язаний з незаконним переміщенням товарів через митний кордон з метою уникнення митного контролю. Залежно від предмета контрабанди розрізняють: зброю; лікарські засоби; наркотичні речовини; інформація; твори мистецтва; рослини, тварини; програмне забезпечення; авторське право тощо. Водночас контрабанда товарів і послуг є одним із проявів організованої злочинності [10, с. 349].

Так, як ми можемо побачити, аналізуючи історичний аспект досліджуваної проблематики, саме товари комерційного призначення з давніх часів ставали поширеним предметом злочину контрабанди, що зумовлювало появу спеціалізованих інституцій та нормативно-правових актів, спрямованих на протидію даному явищу.

У вітчизняному законодавстві категорія «товари комерційного призначення» так і не знайшла свого закріплення. Водночас відповідно до п. 57 ч. 1 ст. 4 Митного кодексу України «товари» - це будь-які рухомі

речі, у тому числі ті, на які законом поширено режим нерухомої речі (крім транспортних засобів комерційного призначення), валютні цінності, культурні цінності, а також електроенергія, що переміщується лініями електропередач [11]. Виходячи з даних положень митного законодавства, товари комерційного призначення ми розуміємо як ті, що призначені для комерційної діяльності, тобто продажу та обміну на інші матеріальні цінності з метою отримання прибутку. Незаконне переміщення товарів комерційного призначення через митний кордон тягне за собою юридичну відповідальність, а саме адміністративну відповідальність.

У людських суспільствах, як переконані G. Sileno, A. Saillenfest, J. Dessalles, приписування відповідальності є спонтанною та, здавалося б, універсальною поведінкою [12, с. 171]. Щодо юридичної відповідальності та її меж дослідники зазначають, що правові системи зазвичай мають чіткі механізми для прийняття рішення про відповідальність (хто має надати засіб правового захисту?) і про провину (хто має бути покараний?). Загалом винність приписується шляхом доведення комбінації фактичних елементів у межах закону (*actus reus*) і психічних елементів, що мають відношення до справи (*mens rea*) [12, с. 173]. Юридичне ж розуміння феномену відповідальності, на переконання науковців, ґрунтується на нормативних знаннях (кваліфікація поведінки як дозволеної та забороненої) та знаннях про відповідальність (призначення відповідальності за поведінку) [12, с. 176].

Щодо розуміння адміністративної відповідальності сучасними вітчизняними науковцями, то, як зауважують О.Ю. Салманова та А.Т. Комзюк, останню переважно врегульовано Кодексом України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП), який визначає загальні питання цієї відповідальності: поняття адміністративного правопорушення, види адміністративних стягнень та загальні правила їх накладення, а також конкретні склади адміністративних правопорушень та санкції за їх вчинення, види органів і посадових осіб, яким надано право розглядати справи про ці правопорушення та застосовувати адміністративні стягнення,

і порядок здійснення провадження у таких справах [13, с. 152]. О.В. Панасюк відмічає, що в сучасних умовах розвитку державності інститут адміністративної відповідальності є фундаментом та основним важелем реагування у механізмі забезпечення законності і правопорядку в процесі регулювання правовідносин у публічному адмініструванні [14, с. 164].

Ст. 482 Митного кодексу України закріплює притягнення до адміністративної відповідальності за контрабанду товарів комерційного призначення, а саме - переміщення або дії, спрямовані на переміщення товарів, транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України поза митним контролем [11]. Водночас ст. 483 Митного кодексу України закріплює адміністративну відповідальність за переміщення або дії, спрямовані на переміщення товарів через митний кордон України з приховуванням від митного контролю [11]. При цьому законодавець не надає чітко встановлений перелік товарів комерційного призначення чи інші родові (групові) ознаки таких товарів.

На нашу думку, реалізація будь-якого нормативного положення, у тому числі щодо встановлення юридичної відповідальності за певні діяння, є неможливою без організаційного розвитку тих інституцій, на які законом покладений обов'язок втілювати це положення в тих чи інших суспільних відносинах. Так, і один з провідних дослідників явища контрабанди Gautam Basu зазначає, що урядові органи, такі як митниця та прикордонний контроль, як правило, віддають перевагу ієрархічній структурі «зверху вниз», «командуванню та контролю». Особливості діяльності таких органів включають стандартні операційні процедури, чіткі повноваження та вказівки щодо комунікації, офіційний обмін інформацією, рутинні завдання, чітко визначені ролі та обов'язки. Науковець звертає увагу на те, що ієрархічна структура працює добре, якщо агентства добре інтегровані та мають чіткі мандати щодо того, що робити в операційній сфері. Однак, коли невизначеність навколишнього середовища зростає, а завдання стають більш складними та менш рутинними, ефек-

тивність ієрархій зменшується [15, с. 22]. Саме такі завдання постають в умовах все більшої цифровізації та стрімкого науково-технічного прогресу, що потребує постійного обміну інформацією між національними митними органами, діджиталізації процесу митного контролю, проведення спільних міжнародних навчань для державних службовців, які працюють у митній службі та прикордонників в процесі ефективного виявлення фактів контрабанди товарів комерційного призначення, а також органічної адаптації вітчизняного законодавства до новітніх форм приховування злочинів контрабанди товарів комерційного призначення та їх транснаціонального характеру.

Висновки

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що глибинна перебудова економічних відносин в Україні в умовах новітніх викликів, пов'язаних з карантинними обмеженнями, безпековими реаліями воєнного стану, поглибленням процесів цифровізації та глобалізації, призводить до новітнього бачення сутності контрабанди.

Зазначено, що прогалини в організації системи державного управління, інституційні, організаційно-управлінські проблеми можуть призводити до зародження злочинності. Саме тому ми наголошуємо на перспективах міждисциплінарних досліджень, поєднання адміністративно-правового та кримінологічного знання, використання програмних підходів в адміністративно-правовій доктрині.

В основі контрабанди лежать не лише об'єктивно зумовлені закономірності розвитку людства, а й внутрішній (духовний) стан окремої людини, породжений рівнем її загальної та правової культури. Так, ми підходимо до розуміння явища контрабанди не лише як окремого одиничного акту, породженого умислом конкретної особи, а й до колективного морального феномену.

На основі аналізу історичного аспекту досліджуваної проблематики було з'ясовано, що саме товари комерційного призначення з давніх часів ставали поширеним предметом злочину контрабанди, що зумовлювало появу спеціалізованих інституцій та норма-

тивно-правових актів, спрямованих на протидію даному явищу.

Під товарами комерційного призначення ми розуміємо ті товари, що призначені для комерційної діяльності, тобто продажу та обміну на інші матеріальні цінності з метою отримання прибутку. Незаконне переміщення товарів комерційного призначення через митний кордон тягне за собою саме адміністративну відповідальність, оскільки дані дії становлять собою адміністративне правопорушення.

В умовах все більшої цифровізації та стрімкого науково-технічного прогресу перед митними органами постають такі завдання, як постійний обмін інформацією на рівні міжнародного співробітництва, діджиталізація процесу митного контролю, проведення спільних міжнародних навчань для державних службовців, які працюють у митній службі, та прикордонників в процесі ефективного виявлення фактів контрабанди товарів комерційного призначення, а також органічна адаптація вітчизняного законодавства до новітніх форм приховування злочинів контрабанди товарів комерційного призначення та їх транснаціонального характеру.

Література

1. Aghazadeh A., Ardebili M., Ashouri M., Mahdavisabet M. Organized Smuggling of Goods in the Criminal Law of Iran and Turkey. *Journal of Politics and Law*. 2017. № 10 (5). P. 24-28.
2. Andriichenko N., Reznik O., Tkachenko V., Belanuk M., Skliar Y. Smuggling Of Goods As A Strategic Threat To The Economic Security Of European States. *Reice-Revista Electronica De Investigacion En Ciencias Economicas*. 2020. № 8(15). P. 346-357.
3. Willis S. The Archaeology of Smuggling and the Falmouth King's Pipe. *Journal of Maritime Archaeology*. 2009. № 4 (1). P. 51-65.
4. Metinsoy M. «Social Smuggling»: Resistance to Monopolies in Early Republican Turkey. *Siyasal-Journal Of Political Sciences*. 2020. № 29 (2). P. 247-269.
5. Miri H., Ghasemi M. Start smuggling goods and currency - damages and reasons. *Humanidades & Inovacao*. 2019. № 6 (13). P. 313-322.
6. Achilli, L. The «Good» Smuggler: The Ethics and Morals of Human Smuggling among Syrians. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*. 2018. № 676 (1). P. 77-96.
7. Jensen N. A traditional sport: Smuggling among South Funen sailors, 1950-1990. *International Journal of Maritime History*. 2021. № 33 (2). P. 412-424.
8. Soares C. Corporate versus individual moral responsibility. *Journal of Business Ethics*. 2003. № 46 (2). P. 143-150.
9. Slack J., Martinez D. What Makes a Good Human Smuggler? The Differences between Satisfaction with and Recommendation of Coyotes on the US-Mexico Border. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*. № 676 (1). P. 152-173.
10. Andriichenko N., Reznik O., Tkachenko V., Belanuk M., Skliar Y. Smuggling of goods as a strategic threat to the economic security of European States. *REICE Revista Electrónica de Investigación en Ciencias Económicas*. 2020. № 8(15). P. 346-357.
11. Митний кодекс України від 13.03.2012 № 4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>.
12. Sileno G., Saillenfest A., Dessalles J. A Computational Model of Moral and Legal Responsibility via Simplicity Theory. *Legal Knowledge and Information Systems*. 2017. № 302. P. 171-176.
13. Салманова О. Ю., Комзюк А. Т. Адміністративна відповідальність за порушення правил зупинки, стоянки та паркування транспортних засобів. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2021. № 3 (94). С. 150-161.
14. Панасюк О. В. Проблемні питання оновлення змісту адміністративної відповідальності. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Вип. 2. Т. 2. С. 122-128.
15. Basu G. Combating illicit trade and transnational smuggling: key challenges for customs and border control agencies. *World Customs Journal*. 2014. № 8 (2). P. 17-26.

**LEGAL LIABILITY FOR SMUGGLING
OF COMMERCIAL GOODS IN UKRAINE**

The article emphasizes that the deep restructuring of economic relations in Ukraine in the conditions of the latest challenges associated with quarantine restrictions, the security realities of martial law, deepening the processes of digitalization and globalization, leads to a new vision of the essence of smuggling.

It is noted that gaps in the organization of the state administration system, institutional, organizational and management problems can lead to the emergence of crime. That is why we emphasize the prospects of interdisciplinary research, the combination of administrative-legal and criminological knowledge, the use of programmatic approaches in administrative-legal doctrine.

It is emphasized that the basis of smuggling lies not only in objectively determined laws of human development, but also in the inner (spiritual) state of an individual, generated by the level of his general and legal culture. Thus, we approach the understanding of the phenomenon of smuggling not only as a separate single act, generated by the intention of a specific person, but also as a collective moral phenomenon.

On the basis of the analysis of the historical aspect of the researched issue, it was found

out that since ancient times, commercial goods have become a common object of smuggling crime, which led to the emergence of specialized institutions and legal acts aimed at countering this phenomenon.

By goods of commercial purpose, we understand those goods intended for commercial activity, that is, sale and exchange for other material values for the purpose of obtaining profit. Illegal movement of commercial goods across the customs border entails precisely administrative responsibility, since these actions constitute an administrative offense.

It is noted that in the conditions of increasing digitization and rapid scientific and technical progress, customs authorities face such tasks as constant exchange of information at the level of international cooperation, digitization of the customs control process, conducting joint international training for civil servants working in the customs service, and border guards in the process of effective detection of smuggling of commercial goods, as well as organic adaptation of domestic legislation to the latest forms of concealment of crimes of smuggling of commercial goods and their transnational nature.

Key words: smuggling, legal responsibility, commercial goods, administrative responsibility.